

A RENDVÉDELMI PSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

1. ÖSSZEGZÉSEK

A tanulmánykötet szerzői a magyar rendvédelmi szerveknél végzett és végzendő pszichológiai tevékenység összefoglalását, sokrétűségének bemutatását, valamint a fejlesztési irányok és kompetenciahatárok kijelölését tűzték ki célul. Ily módon tehát az elmélet és a gyakorlat, a hagyomány és a modernizáció összhangjának megteremtésére tesznek kísérletet, a bevált hazai és nemzetközi modelleket felhasználva. A rendvédelmi szerveknél a pszichológia mint tudomány egyre inkább teret nyer, ugyanakkor egyre nagyobb kihívásoknak kell nap mint nap megfelelnie.

A továbbiakban jelen protokoll fő fejezeteit mutatjuk be.

2. A RENDVÉDELMI PSZICHOLÓGIAI SZAKSZOLGÁLATI MUNKA FOGALMA, CÉLJA, FELADATAI, MÓDSZEREI, TERVEZÉSE, SZERVEZÉSE, ELLENŐRZÉSE

Ebben a fejezetben a fentiek miatt arra törekedtünk, hogy a fogalmi és szakmai valamint szervezeti keretek pontosan legyenek definiálva, ugyanakkor a rendvédelmi szervezetek, intézmények sajátosságait is korrekten bemutassuk. A pszichológiai munkaformák taglalása feltételezi, hogy a pszichológiai tevékenység csak teammunkában végezhető el hatékonyan. Ez nemcsak a pszichológiai szakági követelményekből adódik, hanem abból is, hogy az egyéni és szervezeti igények rendkívül speciálisan jelennek meg a napi munka során. Megjegyzendő, hogy jelen protokoll is igazi teammunkában készült, a tudásmegosztás jegyében. Ez a fejezet a vezetők és beosztottak számára informatív forrás lehet, amely nemcsak a pszichológiai szakma presztízsét növeli, hanem a pszichológusok reagálóképességét és a beavatkozások sikerességét is.

3. A RENDVÉDELMI MUNKA- ÉS SZERVEZETPSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A munka-és szervezetpszichológia „az alkalmazott pszichológia azon szakterülete, amelynek célja az emberi viselkedés tanulmányozása a munkával, illetve a munkaszervezettel összefüggésben.” (Antalovits, 2003)

A rendvédelmi munka-és szervezetpszichológiai tevékenység a szakma tudományának és gyakorlatának megfelelően három tényező egymással való kapcsolatának, összefüggéseinek tanulmányozását tűzi ki célul, különös hangsúlyt fektetve a rendvédelmi szervezetek sajátosságaiból fakadó tényezőkre. A három tényező a következő: munkaszervezet, munkafeladat, egyéni és csoportos viselkedés a munkahelyi közegben. A kompetenciakörbe tartozó tevékenységeknek szervesen illeszkednie kell a rendvédelmi szerveken belül végzett pszichológiai tevékenységformák rendszerébe, a szervezet mint nyílt rendszer igényeit figyelembe véve folyamatosan fejlesztve az egyes munkaformák tartalmát, eljárásrendjét.

Kulcsfontosságú feladat a munkakörök hatékony betöltéséhez szükséges kompetencia-követelmények folyamatos nyomon követése, monitorozása, hiszen ezekre a munkakörelemzéssel nyert kompetenciatérképekre épülnek rá a kiválasztási folyamatok, a

beválás-vizsgálatok és a hosszú távú képzési tervek alapját is a rendvédelmi alap és vezetői kompetenciák kell, hogy képezzék.

A mai munkapszichológiai paradigma elveit követve a rendvédelemben végzett alkalmasság-vizsgálatok fő célja, hogy a jelölt későbbi munkahelyi magatartását előrejelezzék és a legnagyobb valószínűséggel beváló személyek kerülhessenek be a szervezetbe, illetve az egyes munkakörökbe. A dolgozók adott munkakörben való beválásának megítélését a beválás-vizsgálatok segítik, amelyek egyben az alkalmassági eljárások kontrolljaként is értelmezhetőek, mivel visszacsatolást adnak arról, hogy az adott kiválasztási módszerek érvényesek-e, azaz megfelelően mérik-e az alkalmasságot, és előre jelezhető-e a segítségükkel a beválás valószínűsége.

A rendvédelemben kiemelt hangsúlyt kap a szervezet vagy kisebb szervezeti egységek problémamegoldó, alkalmazkodó, megújuló képességének fejlesztése. A szervezetfejlesztéssel összehangolt munka- és szervezetteléktani kutatások több szinten próbálják feltárni és célirányos beavatkozó módszerekkel kezelni a szervezet működési problémáit.

A felszínre került problémák megoldásán túl fontos feladat a munkahelyi egészségfejlesztés, amely preventív szemlélettel kínál életmód és személyiségfejlesztő programokat az egyének, csoportok életminőségnek javítására. A munkahelyi mentálhigiéné keretein belül lehetőség van a pszichés működési zavarok és betegségek megelőzésére, a munkavállalók pszichés erőforrásainak támogató fenntartására.

A munkahelyi képzések az állomány feladatellátáshoz szükséges készségeinek, képességeinek fejlesztését, az intézkedés- és személyiség-lélektani ismeretek körének bővítését tűzik ki célul, hangsúlyt fektetve a munkakör hatékony betöltéséhez szükséges kompetenciák fejlesztésére is.

A hazai és nemzetközi fejlesztések figyelemmel követése lehetőséget ad a rendvédelmi munka és szervezetpszichológiai tevékenységrendszer állandó, dinamikus megújulására, minél nagyobb hatékonysággal támogatva a szervezet, csoportok és egyének igényeit.

4. A RENDVÉDELMI KÖZLEKEDÉSPSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A közlekedépszichológia az alkalmazott pszichológiának azon területe, amely a közlekedési rendszerekben részt vevő emberekre fókuszál, s ezáltal a pszichológia számos területét érinti, az észleléstől a személyiségig (Summala, 1997). Multidiszciplináris tudomány, mivel céljai elérése érdekében más tudományágakkal is szorosan együttműködik. A rendvédelmi szerveknél folytatott közlekedépszichológiai tevékenység a szervezeti igényeknek és elvárásoknak megfelelően a személyi állomány közlekedésbiztonságának erősítésére, a közlekedési balesetek számának csökkentésére és a prevencióra teszi a hangsúlyt.

A rendvédelmi szervek keretein belül folytatott közlekedépszichológiai tevékenység célja a személyi állomány közlekedésbiztonságának javítása a közlekedési rendszerekben résztvevő emberek részére pszichológiai szolgáltatások által; prevenció az önkéntes jogkövető magatartás elősegítése, a forgalmi veszélyhelyzetek elkerülése illetve helyes megoldása, a baleseti károk csökkentése és a személyi sérülések minimalizálása révén; a már megtörtént közlekedési balesetek pszichés következményeinek kezelése, lehetőség szerint a negatív

következmények felszámolása a pszichológia eszközeivel, pszichológiai rehabilitáció; kutatások alapján a kiválasztásban és képzésben, fejlesztésben hasznosítható gyakorlati alkalmazások és a pszichológiai szolgáltatások rendszerének fejlesztése.

A rendvédelmi közlekedépszichológiai tevékenységnek szervesen illeszkednie kell a rendvédelmi szerveken belül végzett pszichológiai tevékenységformák rendszerébe, felhasználva és a rendvédelmi valamint a közlekedépszichológiai tevékenység sajátosságaira adaptálva azok eredményeit a folyamatos fejlesztés érdekében. Figyelembe kell venni a hazai és nemzetközi fejlesztéseket, különösen az alkalmasságvizsgálatok, a képzések és a kutatások területén.

A rendvédelmi szerveknél végzett főbb közlekedépszichológiai tevékenységformák: a közlekedépszichológiai alkalmasságvizsgálatok (megkülönböztető jelzésű és speciális gépjárművek vezetőinek alkalmasságvizsgálata, a továbbiakban: MEGA vizsgálatok); felkészítések, képzések, tréningek; kutatások.

A jelenlegi gyakorlatban a MEGA vizsgálatok lehangsúlyosabbak. Az anyag számos fejlesztési javaslatot fogalmaz meg a további tevékenységformák körének bővítésére és a különböző szakterületek együttműködésének erősítésére.

5. A RENDVÉDELMI KLINIKAI PSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A klinikai pszichológia több mint száz éves professzió. Az elnevezés Lighter Witmertől származik, aki 1896-ban a Pennsylvania Egyetemen megszervezte az első „Klinikai Pszichológiai Intézetet”. A legátfogóbb megfogalmazás szerint a klinikai pszichológia az alkalmazott pszichológiának azon területe, amely a „rendellenes lelki jelenségekkel foglalkozik”(Szakács F. 1980). Feltárja, kutatja, megismeri, leírja, definiálja ezeket a jelenségeket és a megállapított rendellenességektől függően pszichológiai intervencióval, beavatkozó korrekcióval és redukációval („újraneveléssel”) segíti elő a pszichológiai és az életviteli egyensúly helyreállítását. Az intervenció tevékenységet a megelőzés, mint elsődleges prevenció, pszichoprofilaxis, továbbá a gyógyítás (pszichoterápia) és a rehabilitáció (harmadlagos prevenció) területén alkalmazza (Bagdy E. 1998). Felhasználási és alkalmazási területe a fentiekből értelmezhetően az emberi élet minden színtere, ahol potenciálisan, vagy ténylegesen fennáll a pszichológiai zavarjelenség (család, iskola, szociális és egészségügyi intézmények, lakóközösségek, munkahelyek stb.).

A rendvédelmi szerveknél folytatott klinikai pszichológiai tevékenység a szervezeti igényeknek, elvárásoknak és lehetőségeknek megfelelően a teljes személyi állomány pszichológiai zavara, lelki egyensúlyvesztés, lélektani krízishelyzet kialakulásának megelőzését, valamint a bekövetkezett zavar korai felismerését és kezelését végzi, ugyanakkor elsődlegesen a prevencióra helyezi a hangsúlyt.

A rendvédelmi klinikai pszichológiai tevékenység szervesen illeszkedik be a rendvédelmi szerveken belül végzett pszichológiai tevékenységformák rendszerébe, felhasználva és a rendvédelmi valamint a klinikai pszichológiai tevékenység sajátosságaira adaptálva azok eredményeit a folyamatos fejlesztés érdekében. A hazai és a nemzetközi fejlesztések folyamatosan figyelembe vételre kerülnek.

A rendvédelmi szerveknél végzett főbb klinikai pszichológiai tevékenységformák: ismeretterjesztés, tájékoztatás, krízisprevenció és krízisellátás, szuicídiummal kapcsolatos komplex tevékenység, mentálhigiénés gondozási rendszer, tanácsadás, pszichoterápia, felkészítések, képzések, kutatások.

A jelenlegi gyakorlatban a krízisprevenció és a krízisellátás, valamint a mentálhigiénés gondozási tevékenység a leghangsúlyosabbak. Kiemelt figyelem irányul a szolgálatellátás és az intézkedések során keletkező pszichotraumák feldolgozásának segítésére.

6. A RENDVÉDELMI TANÁCSADÓ PSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A pszichológiai tanácsadás (konzultáció) a rendvédelmi szervek pszichológiai tevékenységének integratív része, amely a pszichológiai tanácsadás eszközeit és módszereit alkalmazva, az egyéni és szervezeti igényekhez alkalmazkodva az egyént és/vagy csoportot a pszichológiai probléma, nehézség, megoldásával segíti.

Az egyéni tanácsadás során legfőbb cél vezetni, támogatni az egyént önismeretének mélyítésében, személyes adottságainak felismerésében, saját belső erőforrásainak optimálisabb kihasználásában és fejlesztésében. Az egyéni tanácsadás célkitűzése továbbá a krízishelyzetek megelőzése és oldása.

A csoportformában megvalósított tanácsadás különleges helyzetet jelent. A csoportfolyamat gazdaságosabb, mint az egyéni konzultáció, ezért természetes, hogy tanácsadás során is alkalmazzuk. A csoportos konzultáció az egyéni formához képest rövidebb, kötetlenebb módszeregyüttes. Módszertanát főként a szabad interakciók, a szabadabb információáramlás és a spontaneitás jellemzi.

A krízistanácsadás feladata a pszichológiai eszközeivel és módszereivel, a krízishelyzetek megelőzése, a már kialakult krízishelyzetekbe való beavatkozás, s ez által az egyensúlyvesztett egyén/csoport munkaképességének megtartása, visszaállítása, a pszichés stabilizálódás révén.

A családsegítő tanácsadás célja, hogy pszichológiai-tanácsadói eszközökkel és módszerekkel a családokban jelentkező feszültségek, problémahelyzeteket, megbomlott egyensúlyi állapotokat kezelje. Így a rendvédelmi dolgozó pszichés hátterének biztosításával a családi rendszer stabilizálása útján, közvetve a személy krízisének megelőzéséhez, munkaképességének megőrzéséhez segít hozzá.

Multikulturális tanácsadás keretein belül történik a rendvédelmi szervek őrzött szállásain elhelyezettek mentális gondozása, kezelése, ellátása. Cél az észlelt patológiás, vagy a megszokottól eltérő viselkedésmódok feltárásával hozzájárulni a rendkívüli események megelőzéséhez, szükség esetén pszichológiai eszközökkel közreműködni a már kialakult válsághelyzetek megoldásában.

A karrier-tanácsadás az egyént önismerete és pályaismerete fejlesztése révén segíti egyéni karriercéljainak megvalósításában, a pályáján jelentkező választási, döntési helyzetek, pályakorrekciós feladatok, krízisek, adaptációs nehézségek megoldásában, valamint szervezet-átalakítások során a változásokhoz való alkalmazkodásban.

A vezetői tanácsadás feladata a vezetői döntések előkészítésének segítése, valamint a vezetői kompetenciák fejlesztésén keresztül a szervezeti hatékonyság növekedésének elősegítése.

7. A RENDVÉDELMI BÜNYÜGYI – KRIMINÁLPSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A Magyar Köztársaság Rendőrsége bünyügyi szakterületén végzett pszichológiai tevékenység célja a rendőrség bűnüldöző munkájának segítése, a felderítő állomány bűnüldöző kompetenciáinak fejlesztésében, a bűncselekmények tényállásának felderítésében és rekonstruálásában, a bűncselekmények elkövetőinek azonosításában, bűncselekmények megelőzésében és megakadályozásában, a pszichológia tudományának – elsősorban a kriminálpszichológia – eszköztárának alkalmazásával és felhasználásával, beépítve a mindenkorai tudományos eredményeket és tapasztalatokat.

A magyar rendőrség bünyügyi munkájában végzett pszichológiai tevékenység nem más, mint az általános és szakmai köztudatban a kriminálpszichológiai néven ismertté vált szakterület. A rendőrség történeti fejlődésében ugyan voltak törekvések, mindenféle hatalmi és szervezeti érdekvezéreltségekből adódóan, ezen tevékenység, más megnevezés alatt való besorolására és átmentésére, úgy mint „rendőrpszichológus”, „bünyügyi pszichológus”, a korábbi „rendőr-orvos” megnevezés mintájára, de ezen próbálkozások, már kezdetekben is, a rendkívül differenciálatlan és kidolgozatlan keretek és működési szabályzók miatt, elhalóak voltak. Szintén ezen nem tisztázott érdekek következtében egyes időszakokra komoly akadályokba ütközött a kriminálpszichológiai laboratóriumok és központok működése valamint az ehhez kapcsolódó és fejlődő szakágazatok.

Jelen protokoll ugyanakkor kihasználva a történelmi pillanatot és a rendőrség – határőrség szervezeti integrációjából adódó kritikus érési periódust, képes arra, hogy meghatározza és egységesítse a bünyügyi munkában végzett pszichológiai szakterület tevékenységi körét és metodikáját, melyet a továbbiakban, mint kriminálpszichológiai munka határoz meg és mutat be.

A bünyügyi területen végzett pszichológiai munka, mint az már a nevében is fellelhető jelzőjéből és megnevezéséből adódóan – kriminálpszichológia (krimen = bűn) – elsődlegesen a bűnözés, a bűntett, a bűnelkövető, az áldozattá válás, az elkövető és az áldozat kapcsolati relációjával, valamint a bűnözővé válás pszichológiai kérdéseivel foglalkozik

Így tehát a bünyügyi munkában alkalmazott kriminálpszichológia, mint a fentebb megjelölt vizsgálati területeiből is adódik, az alkalmazott pszichológia azon ága, mely a jog pszichológia részét képezi.

8. A RENDVÉDELMI SPECIÁLIS PSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A rendvédelmi speciális pszichológiai tevékenység a normál illetve rendkívüli időszakban jelentkező speciális helyzetek kezelésére kialakított alkalmazott pszichológiai tevékenység, amely fokozottan igényli a pszichológiai módszerek és eszközök integratív felhasználását, aktív és beavatkozó jellegű, és túlterjedhet a szervezet és az ország határain is.

A tevékenység általános célja az alaptevékenység pszichológiai biztosítása, az állomány intézkedő-képességének fenntartása normál és rendkívüli viszonyok között. A szolgáltatások köre kiterjed a személyi állomány körén kívülre, esetleg határokon túlra is.

Az alábbi fő tevékenységformákat foglalja magába: a csapaterős tevékenység pszichológiai biztosítása, a közbiztonságra veszélyes helyzetek kezelésével összefüggő tárgyalási feladatok során végzett pszichológiai tevékenység, természeti és civilizációs katasztrófák pszichológiai biztosítása, minősített időszakban és/vagy kötelékben végzett tevékenység, rendkívüli események megelőzésének és kezelésének pszichológiai támogatása, valamint a Krízisintervenciós Team keretein belül végzett pszichológiai munka.

E fejezetben nemcsak a saját állomány irányába végzendő tevékenység, hanem például a lakosság irányába folytatható pszichológiai tevékenység is bemutatásra kerül.

9. A RENDVÉDELMI PEDAGÓGIAI PSZICHOLÓGIAI TEVÉKENYSÉG SZAKMAI PROTOKOLLJA

A pedagógiai pszichológia az alkalmazott pszichológiának azon területe, amely az oktatással, neveléssel az oktatási intézményeknek a fiatalok fejlődésére gyakorolt hatásával illetve a tanulók személyiségében és viselkedésében az iskolai hatásoknak tulajdonított változásaival foglalkozik. A pedagógiai pszichológia feladata, hogy a pszichológiai, pedagógiai kutatások eredményeit összekapcsolja a mindennapi gyakorlattal. A tudományos felosztásban valahol a pedagógiai és a pszichológia között helyezkedik el.

A rendvédelmi tanintézetekben végzett pedagógiai pszichológiai tevékenység a tanulók/hallgatók hivatásos szolgálatra történő felkészítése során a munkaköri alapkompenciák fejlesztésére helyezi a hangsúlyt. A rendvédelmi tanintézetekben folytatott pedagógiai pszichológiai tevékenység specifikuma, hogy a felnőttoktatás sajátosságait figyelembe véve kell a különböző módszereket alkalmazni.

A rendvédelmi képzések keretein belül végzett pedagógiai pszichológiai tevékenység legfontosabb céljai: a tanulók/hallgatók személyiségének és egyéni hatékony tanulási stratégiáinak fejlesztése, az egyes rendvédelmi specifikus szakmai képességek megállapításához kapcsolódó vizsgálatok elvégzése, az oktatók felnőttoktatási hatékonyságának vizsgálata, fejlesztése, a kutatások alapján a rendvédelmi képzési rendszerekben, fejlesztésekben hasznosítható pedagógiai pszichológiai módszerek fejlesztése.

E speciális terület pedagógiai pszichológiai tevékenységének szervesen illeszkednie kell a rendvédelmi szerveken belül végzett tevékenységformák rendszerébe, felhasználva a rendvédelmi képzési programok és a felnőttoktatás sajátosságait, adaptálva a pedagógiai pszichológia eredményeit a folyamatos fejlesztés érdekében.

Figyelembe kell venni a hazai és nemzetközi fejlesztéseket, különösen az kompetenciafejlesztés és a tehetséggondozás területén.

A rendvédelmi tanintézetekben végzett főbb pedagógiai pszichológiai tevékenységformák: a tanulói/hallgatói állomány alapkompenciáinak fejlesztése, az oktatói tevékenység módszertani fejlesztése, segítése, tehetségazonosítás, tehetséggondozás, tanácsadás.

A jelenlegi gyakorlatban a képzési és kiválasztási rendszer fejlesztése érdekében a kompetenciafejlesztések a legfontosabbak. Az anyag számos fejlesztési javaslatot fogalmaz

meg a további tevékenységformák körének bővítésére és a különböző szakterületek együttműködésének erősítésére.

10. AZ INTEGRÁLT RENDŐRSÉGI PSZICHOLÓGIAI SZAKIRÁNYÍTÁSI TEVÉKENYSÉG MINŐSÉGÜGYI MEGALAPOZÁSA

A szervezeti és szakmai kultúra gazdagabb, környezettudatosabb és időtállóbb azáltal, hogy kiegészül a minőségi gondolkodással, a minőségfilozófia adaptálásával és következetes érvényesítésével. A minőségügyi rendszer(ek) és folyamatok működtetésével a mérések, ellenőrzések, összehasonlítások érvényesítése, a reagálás, az előrelátás és a hatékony beavatkozás a követhetőséget segítik elő. Mindezt pozitívan befolyásolja, hogy a rendőrség felső vezetése deklaráltan elkötelezett a minőségügy mellett.

A minőség érték, amelyet garantálva a szervezet iránt bizalmat lehet ébreszteni és ez a bizalom a megbízhatóság alapja. A folyamatok tisztázásával azok átláthatóbbakká válnak, a változások jobban kezelhetők. A minőségügyi tevékenység kihat a szervezetre, a szakterület teljes tevékenységére, de a belső és külső kommunikációra is. Ez a változások korában fontos tényező, mert az információhiány a bizonytalanság fő gerjesztője.

Az Országos Rendőr-főkapitányság megfelelési szándékát igazolja a minőségirányítási rendszer kialakítása és fenntartása olyan körülmények között, amikor a rendelkezésre álló források felhasználásának módja és hatékonysága a környezeti elégedettségi szint fontos fokmérője, a minőség biztosításának meghatározó eleme.

A tanulmánykötet vélhetően nemcsak a pszichológiai szakszolgálat munkatársainak, hanem a feldolgozott téma iránt érdeklődőknek is segítséget nyújthat, ugyanakkor már a megjelenése pillanatától bázisa lehet a további fejlesztéseknek hazai és nemzetközi vonatkozásban egyaránt.

Budapest, 2009. február

A tanulmánykötet szerzői